

JILL SALBERG (Ed.)

Psychoanalytic Credos:

Personal and professional journeys of psychoanalysts

London and New York: Routledge/Relational
Perspective Book Series, 2022, pp. 252.

ד"ר נוגה אריאל גלורי¹

הכשרה הטיפולית עמוסה בלמידת התיאוריות השונות, בחיפוש אחר כללי עשה ואל תעשה, ובעיקר בחשש גדול הנובע מהרצון הגדול להיטיב עם מטופלים, מחד, ולהימנע מגרימת נזק, מאידך. לצידם קיים היבט שלעתיים אינו מדובר וממולל לחלוטין, והוא החיפוש אחר מודלים לחיקוי, שדרכם תועבר גישה או עמדה טיפולית מסוימת, שתאפשר להתבונן על המטופלים; מסגרת ערכית ומקצועית שתאפשר למצוא סדר בכאוס, ולהישען עליה כשכבר נדמה שכל הגבולות אבדו ללא שוב. בדיוק לכאן נכנס ספר זה, העוסק בפריסת "האני מאמין", או הקרדו (Credos), של 27 אנליטיקאים חשובים ברחבי העולם, שהוכשרו במוסדות שונים, בגישות תיאורטיות שונות, לאורך דורות שונים ובתרבויות שונות, רובם ככולם משתייכים לזרמים עכשוויים בפסיכואנליזה, החל משנות השישים של המאה העשרים ועד לשנות האלפיים.

אך קודם כול, מהו האני מאמין, או הקרדו? כותבת ג'יל סאלברג, עורכת הספר, שהמילה הלטינית קרדו (Credo) עוסקת בהצהרת האמונות או המטרות שמנחות את פעולות האדם, וניתן להרחיב זאת לאופן בו האדם חי או פועל מקצועית. באופן פרדוקסלי, המקצוע הטיפולי הוא מקצוע בודד דווקא משום שהוא אינטימי. הצצה זו לאופן שבו כל המטפלות והמטפלים רואים את תפקידם, מאפשרת להוסיף עוד קולות למקהלה הפנימית שמלווה אותנו ברגעי הגיטוש והאידיעה. הגישה הפלורליסטית בה נכתב הספר מצביעה שקולות אפשריים אלה מרובים, וגם כשהם שואבים מאותה אוריינטציה תיאורטית, הם עדיין מחזיקים בתוכם רשות ליצירתיות ולפרשנות אישית, ומותמרים במגע האישי של כל מטפל ומטפלת.

אך גישתה של סאלברג היא לא רק לפרוס או לעודד את קריאת הקרדו הטיפוליים ולאמצם. למעשה, היא משתמשת בהם כמודל שמאפשר ללמוד כיצד לגבשם עבורנו. לטענתה, כתיבתם מעמתת אותנו עם הפער בין הדבר בו אנו מאמינים במודע לבין מה שאנו פועלות ופועלים מתוכו באופן סמוי, עם אותן אמונות והטיות לא-מודעות שמעצבות את בחירותינו בדרכים העדינות ביותר.

כמו כן, היא שואלת כיצד נבחר מתוך כל אותן תיאוריות שונות, והאם הן למעשה בוחרות בנו: העדשה האנליטית

¹ התכנית הרבת-חזונית למדעי הרוח באוני' ת"א (הקובץ פסיכואנליזה); התוכנית לטיפול באמונות באוני' חיפה ובקריה האקדמית אונו. ariel.noga@gmail.com

המתרחבת דרכה מתגלה המציאות הטיפולית מאפשרת לנו טווח רחב, מחד, אך מאידך, עלולה לייצר עומס, הצפה ובלבול. לכן בהשראת עמנואל גנט, שעודד את הסטודנטים לכתוב קרדו משל עצמם בתחילת הקורס ובסופו (היה זה הקרדו של גנט עצמו מ-1989 שהחל מסורת של פרסום קרדו פסיכואנליטיים בכתב-העת (Psychoanalytic Dialogues), היא מעודדת כתיבת קרדו בתחילת תהליך ההכשרה ואחד בסופו. כך או כך ההתייחסות לכתיבת הקרדו היא ההבנה שמקצועית, אנו כל הזמן בתהליך התהוות, נעים בין כאוס לסדר ומשם בחיפוש אחר הרמוניה.

בעוד שרוב הכותבים בספר משלבים בין כתיבה אישית, לאינטלקטואלית ולהיסטורית, ניתן לראות את ההדגשים השונים שהם נעים בתוכם. חלק מהכותבות והכותבים נוקטים בגישה אישית יותר, וחלק עוסקים בהשפעות התיאורטיות הנרחבות או הספציפיות שהשפיעו עליהם. כריסטופר בולאס, למשל, כותב על ההשפעות התיאורטיות של הגדרתו החסרה של פרויד את הלא-מודע, והחיפוש שלו עצמו אחר הדרכים להבין את תוכנו. חיפוש זה הוביל אותו בזמנו לתובנה כי כל תיאוריה פסיכואנליטית מציעה למעשה צורות תפיסיות שונות, אך הן עושות יותר מאשר מגבשות מסגרת תפיסה – הן מהוות דרך להשפיע ולשנות את המטופל/ת. דרכים אלו יכולות להיות כל כך שונות, שהן מצביעות סימן שאלה על מהי בכלל טכניקה פסיכואנליטית, וכשהוא שואל בכותרת "מהי תיאוריה", הוא מצביע על היופי והבעייתיות שבהגדרתה, בצורך להכיר תיאוריות מרובות ובשימוש בהן כמצע אתי לעבודה הטיפולית. נדמה שהמסר שעובר מפרק זה, שהוא למעשה מטא-תיאורטי, הוא האמונה כי העבודה הפסיכואנליטית מתרכזת ביכולת להבין כדי לשנות, וכי בולאס יוצא מנקודת הנחה קלאסית כי הכול עובר דרך הלא-מודע.

לעומתו, ג'סיקה בנג'מין משלבת את השאלות התיאורטיות שהנחו אותה יחד עם המשמעויות השונות שאיפיינו את זמנה ואת ההשפעות האינטלקטואליות עליה. כמו כותבים אחרים בספר זה, העיסוק הפסיכואנליטי שלה נבע לא רק מרצון להיטיב עם מטופליה, אלא מתוך תשוקה עמוקה להשתמש בידע זה ככלי להיטיב עם העולם. כחלק מתהליך זה היא השיאה בין ויניקוט להגל, או יותר נכון הציבה את הבעיה הפילוסופית שהגל הציף לגבי שאלת היתכנות ההכרה ההדדית וענתה עליה דרך מאמרו של ויניקוט על השימוש באובייקט. תשובה זו לשאלה הנושנה לגבי טבע האנושות, שמצאה בתיאוריה הפסיכואנליטית, המשיכה להנחות אותה עד היום בניסיונה ליישם את השאלה איך ניתן להתעלות מעל ההנחה ש"רק אחד יכול לשרוד" – בטיפול, בהורות, בין קבוצות ובחיים, דרך מושג השלישי. בכך, בניגוד לבולאס, היא נותנת לנו סקירה חשובה של הגוף התיאורטי שלה, ולמעשה על מקורות התשוקה וההשראה שעיצבו אותו. הפסיכואנליזה משמשת עבורה כלי להמשגה

יכלה לבסוף להרהר בחלקים מעצמה שנתרו סגורים בפניה בשל חומות האפרטהייד, וכי הכתיבה עליהם סייעה להם להשתחרר. חנה אולמן מספרת על ההשפעות הרבות שאליהן נחשפה בחייה ועבודתה, הן בישראל והן בבוסטון שבארה"ב, על מפגשה בגישה ההתייחסותית ומציאת ביתה התיאורטי. אך הצבע המיוחד בכתיבתה הוא מפגש התיאוריה עם ההיסטוריה המשפחתית של הטראומה והאובדן ממנה הגיעה, היסטוריה שאיפשרה לה לגבש את מקומה ותפקידה כ"עדה", הן למטופלות בקליניקה ולעולות שחוו, והן לעולות החברתיות שפגשה סביבה, גם בהתנדבותה בעבר ב"מחסום watch". אלה עזרו לה לראות את החלקים הסותרים בעצמה, את מצבי העצמי השונים הנכפים עליה פנימית וחברתית, ואת תפקיד העדה כמאפשר להגיע לעמדה שלישית, שמוצאת את האנושיות בכל תפקיד ומצב עצמי אליו נקלעים בני-אדם. מצב זה של עדות משמש עבורה כבסיס אתי למיקומה הפסיכואנליטי והחברתי.

באופן שמוזכר זאת, מספר סטיבן זליגמן על הדרך בה ניסה להתמקם במקצוע ולגבש את תפיסתו בהתבססו על השילוב הזהיר שעשה בין האקלים הפוליטי בו גדל בשנות השישים לשמרנות המקצועית הפסיכואנליטית בתקופתו, למתח בין מדע לפסיכואנליזה ועוד.

בדומה לזליגמן, גם אילנה לאור כותבת על המתח בין השמרנות לפרוגרסיביות בתיאור תהליך ההתהוות המקצועי שלה. היא עוסקת בצורך בחופש פסיכואנליטי, שיאפשר לה לנוע בדרכים שונות ויצירתיות בתוך המפגש הטיפולי, ומתארת כיצד זזה על פני הרצף ובין הקטבים, כדי לייצר תנועה מתמדת בין פירושים עמוקים לתקשורת בסיסית; בין עולמה הפנימי לעולם המטופל ולמרחב שביניהם; ובין נוקשות אנליטית לגמישות – כך שתמיד אפשר לתקן את הקרעים האפשריים בקשר אם התנועה היתה חדה מדי. לאור מתארת את הצורך בקירבה לעצמה כדי להתקרב למטופליה, ובשמירה על עמדה סקרנית ולא שיפוטית שתאפשר לה לשאול שאלות ולהרחיב ביחד את טווח ודרכי ההתבוננות. במובנים רבים היא מתארת, לדעתי, את החופש כנובע מתחושת ביטחון – לא הביטחון שתמיד נדע כיצד לנהוג או לפרש בצורה המדויקת ביותר, אלא הביטחון שגם אם נמעד במהלך ריקוד משותף זה, או נדרוך האחת לשני על האצבעות, נוכל לעמוד מחדש על הרגליים ולהמשיך לפזז במקצבים שונים.

הספר מציג בעיקר תיאורטיקנים מהמסורות הבינ-אישיות, ההתייחסותיות וקבוצת העצמאים הבריטית והאמריקאית, ואינו מתיימר להציג את כל הקשת הפסיכואנליטית. ניכרת נטייתה ההתייחסותית של סאלברג גם לפי הכותבים הפחות מוכרים שבחרה, שנוכחותם חשובה כדי להעניק תמונה כללית של הקשת הבינ-דורית, אך הם מוכרים כנראה יותר בקרב ההתייחסותיים מאשר מחוץ לגישה. יחד עם זאת, ניתן לקרוא שם גם תיאורטיקנים חוצי אסכולות וגישות, כמו למשל, תומאס אוגדן (מעבר לאלה שכבר ציינת).

ולכיוון פעולה בעולם, ואינה רק מערכת סגורה בפני עצמה, כפי שעשוי להשתקף אצל בולאס.

אולם בנג'מין לא היתה היחידה שהשתמשה בוויניקוט כמקור השראה משמעותי. ג'ויס סלכוור כתבה על החיפוש אחר אלטרנטיבה פסיכואנליטית להוריה הפרוידיאניים ומציאתה בוויניקוט, ובאופן שלם יותר לאחר שהצליחה לגשר בין ויניקוט להתייחסותיים במחשבה על תהליך ההחזקה כהדדי, כלומר על האופנים השונים שבהם שני הצדדים שומרים על הטיפול ואחד על השני.

סטיבן קופר כותב שלמרות שהקרדו שלו עבר שינויים רבים במהלך העשורים, המשותף ביניהם הוא ויניקוט: קופר מדגיש את המפגש עם התכנים התוך-נפשיים כמשחקי ואת אמונתו ביכולת המטופל לגדול, גם אם הוא עצמו לא תמיד יודע כיצד לתווך זאת, וגם אם הפירוש מיועד לפעמים רק להצביע למטופל על גבולות הבנתו. הוא ממשיך משם לתיאור יפה של הדרכים השונות בהן הוא משתמש במשחק בעבודתו הטיפולית. עבודתו מדגימה כיצד תיאורטיקן אחד יכול 'לצמוח' יחד איתנו, במובן של החידוש שנוצר במפגש המתחדש עם אותם הטקסטים, כשאנו מביטות בהם בעיניים שונות.

כך גם אבגי סקטאפולו מתארת את מסעה המתמשך עם ספר שנתקלה בו בילדותה בארון הספרים של אמה, שתיאר טיפול פסיכואנליטי. גם אצלה הדיאלוג עם הספר נמשך לאורך השנים, בסגנון ספיראלי, לובש צורות משתנות.

כפי שקופר כותב על המשחקיות כעיקרון מנחה, כך גם דיאן אלס כותבת שהעיקרון המנחה אותה בפרקטיקה הפסיכואנליטית הוא הארוטי, ועל האופן שבו מסגרת התייחסות זו הופכת את אותה אנרגיה חיים ליבידינלית למרכזית בהחייאת או ביצירת חיוניות וניטליות במפגש הטיפולי האינטרסובייקטיבי, כשהיא נעשית כמובן במסגרת אתית.

מייקל פארסונס כותב מנקודת מבט אוטוביוגרפית, אך אצלו האוטוביוגרפיה אינה ליניארית, ונקודות התובנה נבנות דרך תחושת הבדיעבד, דהיינו דרך החזרה הספירלית קדימה ואחורה לחלקים מהחיים, מהטיפול, מההדרכה ומהקריאה. הוא מדבר על הליכה קדימה דרך אזורים של ידיעה ואי-ידיעה, שמירת המתח בין חופש לשקדנות, ומשם על הפסיכואנליזה כמקצוע שיש בו שליחות וזכות לעוסקים בו. כך או כך הוא מגדיר תנודות אלו כתהליך של התהוות, שבגלל אופיו הספירלי הוא למעשה אינסופי.

באופן דומה גם מרי בריידי מדברת על תהליך ההתהוות שלה, ועל האופן שבו הגיעה לעבודה עם מתבגרים ללא כוונה מוקדמת, אך בדיעבד עם ההבנה כי נטיותיה למרדנות ולחתרנות הובילו אותה לשם.

מלאני סושה כותבת על התהליך שעברה מצעירה בשלטון האפרטהייד הדרום אפריקאי לאנליטיקאית, שהיגרה לארה"ב ושמה לעצמה כמפעל חיים להתריע על השפעות הגזענות והדיכוי על שני הצדדים. היא מתארת כיצד בהגיעה לארה"ב

בוחרת בנו?". בסופו של דבר הגישות התיאורטיות השונות לא מציבות בפנינו את השאלה "מה הדרך הכי טובה או נכונה לטפל", אלא "מה הדרך בה אני יכולה לטפל הכי טוב". היכולת להתגבש מקצועית קשורה אם כן להיכרות עצמית ולחופש לבחור מבחון מה להכניס פנימה; גישה זאת ניכרת מכל פרקי הספר.

לסיכום אומר כי קריאת הטקסטים לעומק חיברה אותי מחדש לחוויה הראשונית שבמפגש עם הפסיכואנליזה, שמחזיק בתוכו חוויה של פליאה, גילוי ותקווה רבה להעניק טיפול משמעותי ולהקל על הסבל, לצד עושר רעיוני, יצירתי, אינטלקטואלי והיסטורי של דיסציפלינה החותרת לשלב בין רוח לפרקטיקה, בין רעיונות מופשטים למימוש בעולם האמיתי כפי שהם מוגשמים בחיי מטופלינו, וגם בחיינו כמטפלים. הקרדוז אומנם נותנים ביטוי לתהליך הצמיחה האישי והמקצועי המפרך, שבמהלכו שיעורים שלמדנו מוטמעים אט אט בעבודה ובהגדרה העצמית שלנו, אך הם לא רק מתארים את אותו תהליך, אלא גם יוצרים אותו בתורם – כלומר מנהלים איתו יחסי גומלין שמתהווים דיאלקטית בצורה של התפזרות והתגבשות, ליקוט והטמעה, כשהיבטים מסוימים הופכים מותכים בתוכנו ואחרים נפלטים החוצה לאורך השנים.

מרתק היה לקרוא את הקולאז'ים השונים שמרכיבים את הנוף הפנימי של אותן דמויות עליהן 'גדלנו' לאורך הכשרתנו המקצועית. במובן זה הספר משמש כחלל תצוגה או מוזיאון, שבתוכו ניתן לסייר ולזכות בהשראה, והוא פנינה נעימה, הן עבור מטפלים מתחילים והן עבור הוותיקים.

אוגדן מוכר בין היתר בשל העושר התיאורטי שלו, אך בפרק זה הוא דווקא מדגיש את הצורך להמציא את הפסיכואנליזה מחדש עבור כל מטופל ומטופלת. נדמה שבפרק מתגלית דמותו הטיפולית של אוגדן לא כדמות מגובשת ואחידה, אלא דווקא כדמות גמישה ומיומנת, שיכולה להשתמש בכלייה כדי להפוך לזיקית שיודעת לעטות על עצמה סוגים שונים של טון דיבור, שימוש במילים, מנח גוף, חשיבה תיאורטית ועוד, כדי לבטא בתוך המפגש הטיפולי את מה שלא ניתן עדיין לאומרו.

היה מרגש לקרוא את קולם של אנליטיקאים מובילים שכבר לא איתנו. סטיבן מיטשל כתב על מסעו הפסיכואנליטי באופן נאמן ביותר לכתיבתו הטקסטואלית – שילוב בין ההתפתחות הרעיונית והאישית שלו, לצד ההיסטוריה של הפסיכואנליזה האמריקאית והשאיפה להכללה תיאורטית שרכש בלימודי התואר הבין-תחומי שעשה, שם למד רבות על למידה השוואתית, צורת חשיבה שהובילה אותו ללדת את הגישה ההתייחסותית – שמהווה שינוי פרדיגמטי שנבנה על האמהות והאבות הפסיכואנליטיים, אך מנסה לתת פתרון לבעיות רעיוניות, כגון כיצד מתרגמים רעיונות אלה ל"פסיכולוגיה של שניים".

כמטפלת המזדהה עם הגישה ההתייחסותית, קראתי פרק זה של מיטשל לא רק כמסמך אישי אלא היסטורי, כשהוא מספר על השתלשלות הגישה הטיפולית והאינטלקטואלית שפיתחה. במובנים מסוימים מסעו האישי הפך להיות חלק ממסעו. הקריאה בפרק שכתב הופכת להיות הצצה ל"סיפור המשפחתי", והחוויה דומה להאזנה לסיפורי ההורים בצעירותם – לשמוע איך נפגשו וכיצד הגענו לעולם. הקרדוז של מיטשל הופך אם כן להיות כביכול אתוס, מתווה דרך שמועבר בין-דורית, מעין "דע מאין באת", גם אם בינתיים עדיין לא ברור לאן אנו הולכים. על כן, בניגוד לחלק מהקרדוז האחרים, שעסקו במסע אישי-מקצועי, אך מרוחק יותר, קרדוז זה הרגיש קרוב יותר לבית.

באופן דומה, הפרק של לו ארון ריגש אותי מאוד, בעיקר משום שנכתב בתקופה בה גילה שמחלת הסרטן התפשטה בגופו, ונוספו אליו מחשבות הקשורות בחיים ומוות. בפרק מודגשת גישתו הדיאלקטית, והאופן שבו התיאוריה והעיסוק שלו בהדדיות נבעו דווקא מתוך אתגר לשמירה על ה-"גם וגם" – גם לשהות באווירה אינטלקטואלית של "חברותא", בה הלמידה מתבצעת דרך התפלמסות הדדית וויכוח עם הקולגות, הרבנים, ואפילו עם אלוהים בעצמו (בדומה לוויכוח הפסיכואנליטי האין-סופי עם פרויד, שלטענתו, גם מיטשל עצמו היה נתון בו עד סוף ימיו); וגם להתמודד עם גישה היררכית, אותה למד מניסיון חייו כבן יחיד וכחלק ממסעו מתלמיד ישיבה ועד לתפקידו כראש תוכנית פוסט-דוקטורט ב-NYU, שם כיהן בתפקידו זה במשך עשרות שנים.

הפרק של ארון מדגיש, בדומה לאופן בו אחרים הדגישו, את אותה שאלה של סאלברג בפתחת הספר "האם התיאוריה